ئەو پرسیارانەی منداڵ ئاراستەیان دەکات

عەبدوڵڵا مەحموود زەنگنە
(کەرکووک)

منداڵ لە قۆناغێکی دیاریکراوی تەمەنیدا پرسیاری لەلا دەخوڵقێت کە یەکەمین پرۆسەی فێربوونە، فێربوون بە واتای «گۆڕانکارییەکی هەمیشەیی ڕێژەیی کە لە ئەنجامی شارەزاییەوە ڕوودەدات» (١)

هەروەک «سۆراندایک» پێناسەی فێربوون دەکات، دەڵێت: «زنجیرەیەکە لە گۆڕانکارییەکان لە ڕەوشتی مرۆڤدا» (٢)، لە بارەی وەڵامدانەوەی پرسیاری منداڵیش زانایان دوو بۆچوونیان هەیە.. هەندێکیان وا دەبینن کە دەبێ، بێ سێ و دوو بێ پێچوپەنا وەڵامی هەموو پرسیارەکانی بەشێوەیەکی تەبا لەگەڵ ئەو قۆناغەی تەمەنیدا بدرێتەوە، بەو پرسیارانەشەوە کە ڕەنگە دایک و باوک بەناموێ بزانن و تەنانەت خۆیشیان شەرمی لێبکەن، وەک پرسە سێکسییەکان و پرسەکانی زاوزێ و ئەندامەکانی، هەندێکی تر لە زانایان وا دەبینن کە ڕاستە نابێت هیچ وەڵامێکی منداڵ پشتگوێ بخرێت، چونکە دواجار نەزانینی حاڵەتەکانی دەوروبەری، چ لە خودی خۆی و چ لە دەرەوەی خۆیدا، دەبێتە هۆی کەمی زانیاری و چەقبەستنی هزر و بیری و ئەوەش کەموکورتییەک لە کەسێتیدا دروست دەکات، بەڵام دەبێت، یان زۆر پێویست نییە لە هەموو کاتێکدا ڕاستەوخۆ وەڵامی پرسیارەکانی بدرێتەوە، بەڵکو دەکرێت بۆ هەندێ وەڵام نموونەی هاوشێوە بهێنرێتەوە.. بەتایبەتی لە بارەی پرسە سێکسیەکان و ئەندامانی زاوزێ و...تاد.

پرسیارکردن و زۆر پرسیارکردنیش لای منداڵ بە جیاوازی قۆناغەکانی تەمەنیانەوە باریکی تەندروست و هاوکات سروشتییەوە منداڵی بێدەربەست لە خودی خۆی و دەوروبەری مەترسی بوونی گرفتی لێدەکرێت.

جێی داخە لە کۆمەڵگەی ئێمەدا دروستانە بواری فێربوون و پرسیارکردن بۆ منداڵ نەڕەخساوە و لە زۆر باردا منداڵ بەهۆی پرسیارکردنەوە و لێکۆڵینەوە لە شتەکان بە زۆر بڵێ لە قەڵەم دراوە و تەنانەت لەوە ترساون بە گەورەیی، بزۆز و عەجوول دەربچێت، بۆیە دەوروبەر ڕقیان لەوجۆرە منداڵانە بووە و سەرکوت کراون.. بێگومان سەرکوت کردنیش ئاسەواری نێگەتیڤی لەسەر پێکهاتنی کەسێتی هەیە: «منداڵی سەرکوت کراو منداڵێکە ترسنۆک، شەرمن، گوێڕایەڵ، فەرمانبەردار، لە ڕەخنە دەترسێت» (٣)، «ئەم سەرکوت کردنەش هەر لەکاتی لە دایک بوون و بگرە پێش لەدایک بوونیش دەست پێدەکات» (٤).

منداڵ ئەگەر لە خێزاندا لەو بارەیەوە ستەمی لێ کرابێت، بێگومان لە قوتابخانەشدا بەهەمان

شێوە ستەمی لێ کراوە، لەوێ بەر لەهەموو شتێک ترس لە مامۆستای تووڕەو دار بەدەست ، دواتر شەرم ڕەنگە بواری ئەوەی نەداتێ پرسیارگەلێک بکات، سەبارەت بە ناوەرۆکی وانەکانی بۆ نموونە، کە ڕەنگە پێویستی زۆری بە وەلامەکان هەبێت.

لەنێو کۆمەڵگەداو لە خێزاندا لە ئاستی خوێندنی منداڵ گەلێک قسەی باو هەن کە زۆر دەکرێن و زیانی زۆری هەیە و لەبەر بێئاگایی و نا ڕۆشنبیری بەردەوامین لەسەری، بۆ نموونە پەیوەست کردنی دەرچوون و نمرەی باش هێنان بەکڕینی خەلاتەوە بۆ خۆی دەبێتە هۆی ماندنی چێژوەرگرتن لە فێربوون لای منداڵ.(٥)

وێڕای ئەوەش، لەکۆمەڵگەی ئێمەدا سزادانی جۆراوجۆری منداڵ لە خێزان و قوتابخانەشدا، ئەگەر بە تەنیا وشەیەکی بریندارکەریش بێت، چ جای لێدان و سەرزەنشتە جۆراوجۆرەکان، بووەتە نەریت و پێمان وایە بەو جۆرە دەتوانین هەڵەکانیان ڕاست بکەینەوە.. لە کاتێکدا دکتۆر نیل دەڵێت: «دەبێ قبووڵ کەین کە سزادانی منداڵان ئەوان تووشی زۆر زیانی دەروونی و کۆمەڵ تووشی زۆر خەساری بەرچاو دەکات، چونکە دژە کردەوەکانی داهاتووی منداڵ لە کۆمەڵدا شوێنەواری ئەو ئاکار و کردەوانەیان پێوە دیار دەبێ کە بە چکۆڵەیی لە دایک و باب و دەوروبەریان دیوە...» تا دەگاتە ئەو ڕادەیەی دەڵێت: «ئەو زەبرە دەروونیانەی بەهۆی سزادانەوە بە منداڵان دەکەون، تا ڕۆژی مردن شوێنەواریان دەمێنێ و ئەوان دەکا بە کەسانێکی یاخی و دژ بە کۆمەڵ»(٦).

ئەگەر بە پێی تیۆرە مەعریفیەکانی دەروونناسی پەروەردە و فێرکردن بەراوردی هەڵسوکەوتی خۆمان بکەین لە ئاستی منداڵ، لە خێزان و قوتابخانەدا بە تایبەتی، ئەوکات بۆمان دەردەکەوێت چەند هەڵەین و وەلامی ئەو پرسیارەمان دەدرێتەوە کە دەڵێین: نازانم بۆچی ئەم منداڵەم وەها دەرچووە؟

کتێبی «ئەو پرسیارانەی منداڵ ئاراستەیان دەکات» کتێبێکی زانستییە لە نووسینی «گلین پرایس» و وەرگێڕانی (دلێر میرزا)و بلاوکردنەوەی بەڕێوەبەرێتی گشتی چاپ و بلاوکردنەوە ساڵی ٢٠٠٣ کە بریتییە لە ٢٠٧ لاپەڕە، گرنگی ئەم کتێبە لەوەدایە کە تاڕادەیەکی زۆر بایەخی بەکۆی ئەو پرسیارە زانستیانە داوە کە بێگومان هەموو منداڵێکی تەندروست لە قۆناغە جیاجیاکانی تەمەندا پرسیاریان لەبارەوە دەکات.. بەڵام پرسیارگەلێک کە ڕەنگە دایک و باوک وەلامە دروستەکانیان لا نەبێت.. مامۆستایانیش بە هەمان شێوە.. بۆیە ئەم کتێبە گرنگی زۆری هەیە بۆ دایکان و باوکان بەگشتی و مامۆستایانی سەرەتایی بە تایبەتی.. بۆ ئەوەی لە هەڵی گونجاودا وەک زانیاری دەرەوەی میتۆدی خوێندن پێشکەشی قوتابیانی بکەن.

لەلاپەڕەی یەکەم و لە بابەتی «منداڵ دەربارەی خۆی پرسیار دەکات» هاتووە: «زۆربەی ئەو شتانەی کە منداڵ بۆ یەکەم جار فێریان دەبێت، پێوەندییان بە جەستەی خۆیەوە هەیە، بۆیە شتێکی ئاساییە کە زۆربەی ئەو پرسیارانە دەربارەی خۆی بێت، ئەو دەیەوێت ئەندامەکانی لەشی خۆی کە دیانبینێت، یان دەستیان لێدەدات بناسێت.. وەکو دان.. گوێ و پەنجەکانی، منداڵ لەگەڵ نەشوناکردنیدا دەیەوێت بزانێت چی لەناو لەشیدایە..تاد»(٧).

زانیاریەکانی ئەم بەشە، تایبەتن بە کۆ زانیاریەک لە بارەی خواردن و چۆنێتی خواردن و ئەو گۆڕانانەی لەنێو جەستەدا بەسەر خواردندا دێن، وێڕای زانیاری بەخشین لەسەر ئەندامەکانی لەش و کارەکانیان لە لەشدا.

دواتر لە بەشەکانی تردا بە وردی پرسیارەکان لە بارەی دیاردە زانستی و گەردوونییەکانەوە چڕ دەکرێتەوە و وەلامی زانستیانەیان بۆ ئامادەکراوە.. زۆر بە ڕاشکاوانە دەڵێم.. ئەگەر بێتو لەجێی هەموو ئەو کتێبانەی لەقۆناغی سەرەتاییدا دەخوێنرێت، تەنیا ئەم کتێبە لە هەر شەش ساڵەکەدا تەواو بکرێت، تەنیا لەگەڵ وانەی بیرکاریدا.. گومان لەوەدانییە کە زانیاریەکی زۆر دەبەخشینە منداڵ کە لە هەموو کاتوساتێکی ژیانیدا پێویستی پێیان دەبێت و زۆر لە مێژوو و جوگرافیا بە سوودتر دەبێت.

سەرچاوەکان:

(١) دەروونناسی گشتی. د. عەبدولستار تاهیر شەریف.

(٢) هەمان سەرچاوەی پێشوو.

(٣) پەروەردەکردنی منداڵانی ئازاد و سەربەخۆ، دکتۆر نیل، وەرگێڕانی لە فارسییەوە: قادر وریا.

(٤) هەمان سەرچاوە.

(٥) هەمان سەرچاوە.

(٦) هەمان سەرچاوە.

(٧) ئەو پرسیارانەی منداڵ ئاراستەیان دەکات، گلین پرایس، وەرگێڕانی دلێر میرزا.